

ӘЛЕУМЕТТІК ДЕНСАУЛЫҚ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ: МЕКТЕПТЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҮРДІСІ

Мұратқалиқызы Нұржауған

nurzhauganm@bk.r

Х.Досмұхамедов атындағы

Атырау университеті

«Білім берудегі менеджмент» білім бағдарламасыны 1 курс

магистранты Атырау қ., Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі, қауымд.профессор, п.ғ.к. – **Жумашева Н.С.**

Жалпы, ұғымды ауқымды және қысқа көлемді мағынада қолдану көзделеді. Кең мағынада бұл қоғамның, топ бірлестігінің немесе ұйымның өнімді қызмет істеуін білдіреді. Екінші мағынада қарым-қатынас саулығы адамның әлеуметтік жағдайымен тығыз байланысты және тиімді әлеуметтік бейімделуіне әсері зор. Ғылым дәлелдегендей, денсаулық пен білім беру бір-бірімен тығыз байланысты. Оқушыларды дербес өмірге даярлау – бұл олардың физиологиялық, психологиялық және әлеуметтік бейімделу механизмдерін қалыптастыру, сондай-ақ оң өмір сүру дағдыларын қалыптастыру дегенді білдіреді.

«Денсаулық» ұғымы төрт құрамдас бөліктен тұратын көп қырлы категория ретінде қарастырылады:

- физикалық денсаулық;
- әлеуметтік денсаулық;
- психикалық денсаулық;
- рухани-адамгершілік денсаулық [1].

Әлеуметтік денсаулық – бұл тұлғаның қоғам мен адамның қажеттіліктері арасында үйлесімділікті әсер ететін ететін қасиеттер мен сапалардың динамикалық жиынтығы, өмірлік мақсатты орындауға, өзін-өзі жүзеге асыруға бағытталған. Әлеуметтік денсаулығы бар адамда қазіргі өмір жағдайларына бейімделуге, өзін-өзі тәрбиелеуге, әртүрлі мәселелерді шешу жолдарын табуға, тіршілік бағытын айқындауға мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттер орын алады. Аталған бағыт мектепте әлеуметтік-психологиялық қызметтің жүйесі арқылы жүзеге асырылады, оның міндеті – баланы дамыту, сондай-ақ балаларды қоғамға бейімдеу. Алайда, әлеуметтік денсаулықтың төменгі сынып оқушылары үшін маңыздылығы еш кем емес, өйткені ол мәдениеттің және біздің келесі ұрпағымыздың деңгейі мен дамуына әсер етеді. Осы ойлардан кейін, әлеуметтік денсаулық көбінесе жеке денсаулықпен теңестіріле бастады, яғни адамның даму деңгейі, сыртқы ортаға өзара әрекеттесу тәсілдері (бейімделу, теңестіру, реттеу); психикалық және жеке дамудың белгілі бір деңгейі, бұл өзара әрекеттесуді сәтті жүзеге асыруға мүмкіндік береді. (И.В. Кузнецова, 1996). (Митяева)

Ал мектеп – бұл оқушылардың өміріндегі маңызды құрылым. Бұл жерде олар көп уақыт өткізіп, қазіргі және болашақта қажет болатын құнды дағдыларды үйренеді. Сонымен қатар, мектеп оқушылардың денсаулығы мен әл-ауқатына әсер етеді. Демек, мектеп – бұл оқушылар денсаулықтары мен әл-ауқаттарына ықпал ететін факторларды анықтауды, мақсаттар қоюды, жоспарлауды және өзін-өзі дамыту мен мектептің жағдайын жақсарту үшін шаралар қабылдауды үйренуге болатын орта. Сонымен, әлеуметтік денсаулық – бұл біздің әлемімізде басқа адамдармен өмір сүру және мектепшілік қарым-қатынас жасау қабілеті.

Баланың қозғалыс белсенділігі, тіпті ең алғаш дүниеге келген кезден

бастап, оның гармониялық дамуына әсер етеді. Бұл физикалық, интеллектуалдық, эмоционалдық және басқа да құрамдас бөліктердің дамуын ынталандыратын фактор болып табылады. Мектеп инфрақұрылымы оқушылардың физикалық, эмоционалдық және әлеуметтік игілігін қамтамасыз етуі үшін маңызды фактор болып табылады. Сыныптар мен оқу орындарының жарық, таза, жылы және жайлы болуы оқушылардың оқу мен даму белсенділігін арттырады. Сонымен қатар, мектептің әртүрлі әлеуметтік алаңдары мен демалыс орындары балалардың басқа оқушылармен қарым-қатынас орнатуына, әлеуметтік дағдыларын дамытуына және өзара ынтымақтастықты сезінулеріне мүмкіндік береді. Оқушылардың эмоционалдық және психологиялық денсаулығын нығайту үшін мектептерде психологиялық тренингтер мен семинарлар өткізу маңызды рөл атқарады. Психологтар оқушыларға өз эмоцияларымен жұмыс істеуді, қарым-қатынасты жақсартуды, стресс пен алаңдаушылықты басқаруды үйретеді. Ата-аналармен тығыз жұмыс жасау оқушылардың әлеуметтік денсаулығын нығайтуда өте маңызды. Ата-аналар мен мектеп арасындағы байланыс дұрыс ұйымдастырылған жағдайда, балалардың эмоционалды жағдайы мен әлеуметтік бейімделуі жақсарады. Тұлға денсаулығының әлеуметтік құрамдас бөлігі үш деңгейде көрінетін әлеуметтік байланыстарды, ресурстарды, тұлғааралық байланыстарды көрсетеді:

- а) әлеуметтік деңгейде - әлеуметтік белсенділік, қоршаған әлемге қызығушылық, әлеуметтік мақсаттарға бағдарлану ретінде;
- б) биологиялық - барлық ішкі ағзалардың қызметтерінің динамикалық тепе-теңдігінің нәтижесі ретінде;
- в) психикалық - эмоционалды-еріктік және қажеттілік-мотивациялық белсенділік ретінде. Әлеуметтік денсаулыққа жағымды әсер ететін факторлар бірнеше топтарға бөлінеді. [4] Демалысты дұрыс ұйымдастыру, дұрыс тамақтану білу, бұлшық-ет қозғалысының белсенділігі.

Денсаулыққа бағытталған іс-әрекеттің осы бағыттарының барлығына ортақ фактор денсаулықтың әлеуметтік-мәдени аспектісін жете бағаламау болып табылады, бұл мектеп оқушыларының денсаулығына әсер ететін жетекші факторға қайшы келеді. Қоғамдағы жүйелі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер көбінесе эмоционалдық қиындықтар туғызатыны,

стресстік жағдайлар тудыратыны, олардың оң шешімін табуға дайын емес балалар болатыны белгілі [2]. Сондықтан, жалпы мектепте, атап айтқанда, сабақта негізгі бағыттардың бірі оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қолдау болуы керек, бұл олардың манипуляцияға қарсы тұруға, стресстік жағдайларды жеңуге, жүйелі әлеуметтік өзгерістер жағдайында олардың өміршеңдігін оңтайландыруға тұтас дайындықтан көрінеді. Қойылған мақсаттардың көпшілігін сабақта білім беру үдерісін денсаулыққа бағытталған ұйымдастыру жағдайында шешуге болады. Сонымен қатар, арнайы білімді меңгеруден басқа, қозғалыс дағдыларын қалыптастыру және кеңейту негізінде қозғалыс тәжірибесін алу маңызды, сондай-ақ білім алушылардың құндылық-мотивациялық саласын уақытылы қалыптастыру маңызды деп атап өтуде. Соңғы жылдары мұғалімдер оқушылардың денсаулығын қамтамасыз ету мәселелеріне көбірек көңіл бөле бастады. Көптеген мұғалімдер мектеп оқушыларын жас ерекшеліктеріне және жеке ерекшеліктеріне қарай қимыл-қозғалыс, интеллектуалдық, эмоционалдық іс-әрекеттің әртүрлі түрлеріне қосуға, олардың шығармашылық тұрғыда өзін-өзі көрсетуіне жағдай жасауға ұмтылады.

Кесте 1-Әлеуметтік денсаулық келесі негізгі компоненттерден тұрады

Компонент	Мазмұны:
Психологиялық тұрақтылық	Эмоционалдық тепе-теңдік, күйзелісті басқару
Қарым-қатынас дағдылары	Өзара түсіністік, эмпатия, тиімді қарым-қатынас орнату.
Қауіпсіздік	Мектепте жайлы, сенімді орта құру.
Салауатты өмір салты	Дұрыс тамақтану, физикалық белсенділік, зиянды әдеттерден аулақ болу
Цифрлық сауаттылық	Киберқауіпсіздік, ақпараттарды сыни бағалау

Қазіргі ғылыми зерттеулер оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастыруда мектептің ұйымдастырушылық және басқарушылық рөлінің маңыздылығын растайды.

Шетелдік және қазақстандық ғалымдардың еңбектерінде бұл мәселенің түрлі аспектілері қарастырылған. Бұл әлеуметтік денсаулықты қалыптастырудағы шетелдік және отандық тәжірибелерді қарастырып, олардың мектеп жүйесіне қалай ықпал еткенін, қандай тиімді әдістер қолданылғанын сипаттау қажет. Әлеуметтік денсаулықты қалыптастыру мәселесі әлемнің көптеген елдерінде маңызды орын алады. Әсіресе, Батыс елдері мен дамыған мемлекеттер мектептерінде әлеуметтік денсаулықты нығайтуға бағытталған түрлі бағдарламалар мен жобалар жүзеге асырылуда.

Шетел ел тәжірибелеріне сүйене отырып, мектептерде оқушылардың психологиялық және әлеуметтік денсаулығын қамтамасыз ету үшін бірнеше бағдарлама мен тәсілдер қолданылады. Шешім қабылдауға қатысу: оқушылар өздерінің мектеп өміріне белсенді қатыса алады, бұл олардың өзін-өзі бағалауын және әлеуметтік дағдыларын дамытады. Психологиялық көмек: Финляндия мектептерінде психологтар мен кеңесшілер тұрақты жұмыс істейді, оқушылардың әлеуметтік қарым-қатынасын жақсартуға бағытталған бағдарламалар өткізіледі. Жасөспірімдер арасындағы кикілжіңді шешу: Мектептерде арнайы тренингтер мен семинарлар арқылы оқушылардың арасындағы әлеуметтік шиеленістерді дұрыс шешуге бағытталған жұмыстар жүргізіледі. Соңғы жылдары білім беру саласындағы ғалымдар әлеуметтік денсаулықты сақтауға бағытталған білім беру бағдарламаларын, технологияларын қолдану мәселелерін зерттеуде, бұл технологиялар денсаулықтың әртүрлі аспектілері туралы білімдерді меңгеруге, оқушылардың денсаулығын дамыту және сақтау стратегиясы мен тактикасын қалыптастыруға бағытталған.

Әлеуметтік мәселелермен танысып, әлеуметтік жауапкершілік сезімін дамытуға мүмкіндік береді. Отандық тәжірибелерге сүйенсек, мектепте денсаулық сақтау бағдарламаларын енгізу өте маңызды. Бұл бағдарламалар оқушыларды денсаулықты сақтау мен нығайтуға бағытталған шаралардан тұрады. Физикалық денсаулықты нығайту, дұрыс тамақтануды насихаттау және психологиялық қолдау көрсету оқушылардың жалпы әл-ауқатын жақсартуға көмектеседі. Денсаулық сақтау бағдарламаларының құрамында спорттық іс-шаралар, дене шынықтыру сабақтары, дұрыс тамақтану жөніндегі кеңестер және стрессті басқару тәсілдері болуы тиіс. Әсіресе, оқушылардың қоғамға пайдасын тигізетін жобаларға қатысуы олардың әлеуметтік құндылықтарын қалыптастырып, топтық ынтымақтастық пен жауапкершілік сезімін нығайтады. Еріктілік қызметтері де оқушылардың әлеуметтік бастамаларына тартылуына

ықпал етеді. Бұл балалардың қайырымдылық іс-шараларында, экологиялық акцияларда және басқа да әлеуметтік шараларда белсенді болуын қамтамасыз етеді. Еріктілік арқылы оқушылар өздерінің қоғам алдындағы міндеттерін түсініп, әлеуметтік жауапкершілікті сезінеді, бұл олардың әлеуметтік денсаулығын нығайтады [1].

Сыныптан тыс қосымша шаралар оқушылардың әлеуметтік денсаулығын нығайтуда маңызды рөл атқарады. Мұндай шаралар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Кейбір сыныптан тыс іс-шаралар түрлері:

Спорттық жарыстар мен секциялар: Жаттығулар мен командалық ойындар оқушылардың физикалық денсаулығын нығайтып қана қоймай, топтық ынтымақтастықты, көшбасшылықты және адалдықты дамытуға ықпал етеді.

Әлеуметтік жобалар мен волонтерлік қызметтер: Оқушыларға қоғамдағы іс-шаралар олардың өзара сыйластық пен ынтымақтастықта жұмыс істеу дағдыларын арттырады.

Экологиялық жобалар мен табиғатқа саяхаттар: Оқушыларды қоршаған ортаға, табиғатқа деген жауапкершілікті арттыру мақсатында ұйымдастырылатын іс-шаралар. Бұл экологиялық білімді дамытуға және табиғатқа деген сүйіспеншілікті қалыптастыруға көмектеседі.

Қорытындылай келе, білім беру ұйымдары оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қолдауға бағытталған шараларды жүзеге асыру үшін мектеп ортасын жақсартуы қажет. Бұл шаралар мектепте қауіпсіз және жайлы жағдай жасау, инфрақұрылымды дамытуды қамтиды. Әлеуметтік денсаулықты қалыптастыру білім беру үрдісінің маңызды бөлігі болып табылады. Бұл мақсатта «ата-ана, мектеп, оқушы» үштік одағы негізінде жүзеге асырылады. Отбасылық қолдау баланың әлеуметтік денсаулығына маңызды әсер етеді, өйткені отбасында балалар өздерін жақсы сезінеді, сенімділік пен эмоционалдық тұрақтылықты үйренеді. Бұл олардың өзіндік бағалауын, өмірге деген көзқарасын және қоғамда өз орнын табуына көмектеседі. Отбасында балаға әлеуметтік орта мен қоғаммен байланыс орнатуға көмектесетін қолдау көрсетілуі керек. Бұл мақсатта жүзеге асырылатын жұмыстарды жетілдіру, әлеуметтік денсаулықты қалыптастыруда оң бағытқа өзгертері анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Н.Ю.Николаевна «Социальное здоровье школьников» (2015г)// социальное здоровье школьников. | Статья на тему: | Образовательная социальная сеть//

2. А.С.Касмалиева «Организация здоровьесформирующей системы в общеобразовательных школах» (2023г) // ОРГАНИЗАЦИЯ ЗДОРОВЬЕФОРМИРУЮЩЕЙ СИСТЕМЫ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ – тема научной статьи по наукам об образовании читайте бесплатно текст научно-исследовательской работы в электронной библиотеке КиберЛенинка//

3. Сороника Т.В. «Дамушы тұлғаның әлеуметтік денсаулығының критерийлері (2016)ж. // translated.turbopages.org/proxy_u/ru-kk.ru.5d84cd47-67e83337-85e4bfff-74722d776562/https://infourok.ru/statya-kriterii-socialnogo-zdorovya-formiruyuscheysya-lichnosti-2303251.html//

4. Таманаева М.Н. «Управление процессом формирования здоровьесберегающей среды в общеобразовательной организации» (2015)г.// Управление процессом формирования здоровьесберегающей среды в общеобразовательной организации | Статья в сборнике международной научной

конференции//